

Dick Harrison, *De Dertigjarige Oorlog. De allereerste wereldoorlog 1618-1648* (Utrecht: Omniboek, 2018, 668 pp., ISBN 9789401911184).

De Zweedse historicus Dick Harrison, hoogleraar aan de Universiteit van Lund, wil de Dertigjarige Oorlog nadrukkelijk benaderen als een internationaal conflict, een intentie die ook duidelijk blijkt uit de titel van zijn boek. Daar waar de oudere historiografie vaak een nationaal Duits of Zweeds perspectief hanteerde en gebruikmaakte van overwegend Duitse of Zweedse bronnen, brengt Harrison ook de internationale machtsverhoudingen en de ruimtelijke uitlopers van de Dertigjarige Oorlog in beeld. Hiermee sluit hij aan bij een trend in de historiografie die de laatste decennia duidelijk heeft gemaakt dat er binnen de Europese machtspolitiek vanaf het midden van de zestiende eeuw brede internationale vertakkingen ontstonden, en dat dit tegelijk een verlengstuk kreeg op het niveau van militaire strategieën en operaties. Harrison besteedt daarom niet alleen aandacht aan de machtsverhoudingen in het Heilige Roomse Rijk en aan de politiek-militaire ontwikkelingen in dat rijk tijdens de Dertigjarige Oorlog, maar ook aan de evolutie van de Nederlandse Opstand of de Mantuaanse successieoorlog. Dergelijke conflicten of oorlogen hadden immers rechtstreekse gevolgen voor de machtsverhoudingen in Europa en bijgevolg ook voor de posities van de strijdende partijen in de Dertigjarige Oorlog. Om dezelfde reden brengt Harrison ook overzeese vertakkingen van de Europese machtsstrijd in beeld, zoals in Brazilië, Angola en Ceylon. Dit neemt niet weg dat het boek zich toch vooral richt op de politiek-militaire ontwikkelingen in het Heilige Roomse Rijk. De protagonisten van de oorlog – vorsten zowel als krijgsheren – en de krijgsvrachten komen uitvoerig aan bod. Harrison besteedt uitvoerige aandacht aan belangrijke veldslagen, zoals die van Breitenfeld, Lützen en Nördlingen, en beschrijft daarbij in detail de strategie van de veldheren, de sterkte van de elkaar bestrijdende legers en de geleden verliezen.

Op deze wijze krijgt de lezer een uitvoerig chronologisch relaas van de Dertigjarige Oorlog, ingebed in de bredere Europese machtsverhoudingen. Harrison wil echter ook nagaan wat die oorlog betekende voor de gewone mannen en vrouwen die ermee geconfronteerd werden. Om dat te achterhalen, hanteert hij een kikkerperspectief door gebruik te maken van talrijke dagboeken en lokale kronieken. Zo laat hij regelmatig Peter Hagendorf aan het woord, een Duitse huurlingsoldaat die in wisselend dienstverband de hele Dertigjarige Oorlog meemaakte en zijn wedervaren neerpente in een uitvoerig dagboek. Op die manier komen we te weten hoe een gewone soldaat probeerde te overleven in een slepende en verscheurende

oorlog, maar vernemen we tegelijk hoe de burgerbevolking leed onder de verwoestende krijgsverrichtingen. Andere egodocumenten vullen die laatste dimensie op concrete wijze aan. Ik denk daarbij aan de aantekeningen van Andreas Schuster, stadschrijver in Strausberg bij Berlijn (204), de kroniek van Maria Anna Junius, non in een dominicaner klooster in Bamberg (290), de kroniek van Thomas Mallinger, katholiek priester in Freiburg (327) en de kroniek van Clara Staiger, non in een augustijner klooster in Beieren (334). Hun verhalen over plunderingen en afpersingen door soldaten van beide strijdende partijen, over inkwartieringen en over het opeisen van oogsten en levensmiddelen, maken duidelijk hoe de oorlog ingreep in het leven van stedelingen en plattelandsbewoners. Dergelijke egodocumenten tonen bovendien aan dat gewone mannen en vrouwen niet alleen slachtoffers waren van het oorlogsgeweld, maar ook een eigen op overleven gerichte *agency* konden ontwikkelen. Uit de genoemde egodocumenten blijkt verder hoe hun auteurs een grote nieuwsgierigheid naar de krijgsverrichtingen aan de dag legden. Harrison benadrukt dat de Dertigjarige Oorlog één van de eerste grote conflicten was waarin gedrukte media als kranten en eenbladdrukken een grote rol speelden. Die haakten in op de honger naar nieuws en probeerden tegelijk de publieke opinie te beïnvloeden. In ieder geval toont Harrisons boek aan hoe op egodocumenten gebaseerde *microcases* de bredere sociale setting van de Dertigjarige Oorlog kunnen verhelderen. Dit komt ook tot uiting in het recente boek van Hans Medick, *Der Dreissigjährige Krieg. Zeugnisse vom Leben mit Gewalt* (Göttingen 2018) dat Harrison jammer genoeg niet meer kon verwerken in zijn studie.

Een vraag die in de debatten over de Dertigjarige Oorlog steevast aan bod komt is die over de uiteindelijke invloed van die oorlog op de Duitse samenleving. Wat betekenden de jarenlange militaire operaties voor de demografie en de economie van de betrokken gebieden? Harrison kaart deze problematiek aan in het inleidende deel van zijn boek (33-39) en verwijst daarbij onder meer naar de invloedrijke studie van Günther Franz, *Der Dreissigjährige Krieg und das deutsche Volk* (1940). Franz is, tussen haakjes, één van de weinige historici die in Harrisons boek bij naam genoemd wordt. In het laatste hoofdstuk, 'De balans van een oorlog', komt hij bondig terug op die belangrijke vraag en besluit hij dat we alle reden hebben om vast te houden aan de oude visie, dat de Dertigjarige Oorlog één van de grootste rampen was die Europa hebben getroffen (595-598). Het is wel opvallend dat Harrison in vergelijking met het uitvoerige relaas over de politiek-militaire ontwikkelingen weinig aandacht besteedt aan de Westfaalse vredesbesprekingen en de balans van de oorlog. Voor dit aspect van de Dertigjarige Oorlog kan de geïnteresseerde lezer beter te rade gaan bij andere overzichtswerken die in het herdenkingsjaar 2018 verschenen, zoals die van Johannes Burkhardt of Georg Schmidt.

Als conclusie kunnen we stellen dat Dick Harrison een vlot lezend publieksboek heeft geschreven. Positief is dat hij niet alleen een *master*

narrative van de politiek-militaire ontwikkelingen biedt, maar aan de hand van het gebruik van egodocumenten ook ruime aandacht besteedt aan de sociale dimensie van de oorlog. Dit is echter geen boek dat zich op vakhistorici richt. Daarvoor mengt Harrison zich te weinig in de heersende historiografische debatten. En wanneer hij toch verwijst naar historici of auteurs die zich in het verleden inlieten met de Dertigjarige Oorlog, doet hij dat in vage vermeldingen als ‘Maar sommige historici maakten bezwaar’ (34) of door middel van uitdrukkingen als ‘sommige historici’, ‘andere onderzoekers’, of ‘de meeste onderzoekers’ (233-234) waar het gaat over de Zweedse inmenging in de oorlog. Een notenapparaat bevat het boek niet, maar wel een lijst van uitgegeven bronnen en literatuur. Het boek bevat een aantal afbeeldingen en kaarten waaronder een aantal in kleur. De zwartwit afbeeldingen uit de reeks *Les Grandes Misères de la Guerre* van Jacques Calot zijn helaas veel te klein afgedrukt. Ten slotte moet worden vermeld dat Ger Meesters een keurige en vlotte Nederlandse vertaling bezorgde van het Zweedse origineel.

Guido Marnef, Universiteit Antwerpen – Centrum voor
Stadsgeschiedenis